CS (Main) Exam, 2015

SANSKRIT

PAPER—I

(LITERATURE)

Time Allowed : Three Hours

Maximum Marks : 250

QUESTION PAPER SPECIFIC INSTRUCTIONS

Please read each of the following instructions carefully before attempting questions

There are EIGHT questions divided in two Sections.

Candidate has to attempt FIVE questions in all.

Question Nos. **1** and **5** are compulsory and out of the remaining, THREE are to be attempted choosing at least ONE from each Section.

The number of marks carried by a question/part is indicated against it.

Question Nos. **1**, **5** and **8** must be answered in SANSKRIT and the remaining questions must be answered either in SANSKRIT or in the medium authorized in the Admission Certificate. Answer written in SANSKRIT must be in Devanagari script.

Word limit in questions, wherever specified, should be adhered to.

Attempts of questions shall be counted in sequential order. Unless struck off, attempt of a question shall be counted even if attempted partly. Any page or portion of the page left blank in the Question-cum-Answer Booklet must be clearly struck off.

Edubox Your Desktop Tutor

खण्ड—A / SECTION—A

1. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः समाधेयाः —

(a) अधोनिर्दिष्टाः सर्वे प्रश्नाः संस्कृतभाषया एव 2–3 पंक्तिषु समाधेयाः — 1×10=10

(i) ऋ, श, प-वर्णानाम् उच्चारणस्थानानि लेख्यानि।

(ii) महाप्राणवर्णाः के?

(iii) 'यम्'-प्रत्याहारान्तर्गताः वर्णाः लेखनीयाः।

(iv) 'पद'-शब्दस्य कोऽर्थः संस्कृतव्याकरणे?

(v) 'गङ्गा + ओघः'—सूत्रोल्लेखपुरस्सरं सन्धिकार्यं विधेयम्।

(vi) 'दिग् + पालः'—सूत्रोल्लेखपुरस्सरं सन्धिकार्यं विधेयम्।

(vii) 'हरिर्गच्छति'—सूत्रोल्लेखपूर्वकं सन्धिविच्छेदः कार्यः।

(viii) 'देवदत्तः ग्रामं गच्छति'—वाच्यपरिवर्तनं क्रियताम्।

(ix) 'गङ्गायाः समीपम्'—समासनामोल्लेखपूर्वकं समासो विधीयताम्।

(x) 'नीलोत्पलम्'—विग्रहपूर्वकं समास-नाम लिखत।

(b) अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितपदानां विभक्तिप्रयोगस्य औचित्यं सूत्रोल्लेखपुरस्सरं संस्कृतभाषया 3–4 पंक्तिषु निर्णेयम्— 2×5=10

(i) <u>रामेण वाणेन</u> हतो वाली।

(ii) <u>शिरसा</u> खल्वाटः।

(iii) <u>क्रोशं</u> कुटिला नदी।

(iv) <u>हरये</u> नमः।

(v) <u>पुष्पेषु</u> गन्धः।

(c) अधोलिखितानां सूत्राणाम् अर्थोदाहरणानि संस्कृतेन लेख्यानि— 2×5=10

(i) षष्ठी हेतुप्रयोगे।

(ii) ध्रुवमपायेऽपादानम्।

(iii) कर्तुरीप्सिततमं कर्म।

(iv) इको यणचि।

(v) तुल्यास्य-प्रयत्नं सवर्णम्।

(d) अव्ययोपसर्गयोः स्वरूपं विलिख्य तयोर्महत्त्वं प्रस्तूयताम्। 10

(e) काव्यसमीक्षायाम् औचित्यसिद्धान्तस्य स्थानं प्रतिपाद्यताम्। 10

2. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः समाधेयाः —

(a) कति वेदाः? तत्र विषयः कः? किञ्च तेषां महत्त्वम्? स्पष्टीक्रियताम्। 15

How many Vedas are there? What is their subject matter? What is their importance? Explain.

(b) आनन्दवर्धन-मम्मट-विश्वनाथ-पण्डितराजजगन्नाथेषु कस्य काव्यलक्षणं समीचीनं त्वन्मतानुसारेण? कश्च तत्र हेतुः, समीक्ष्यताम्। 15

Explain, with reason, whose definition of Kāvya is more relevant from your point of view among the following—Ānandavardhana, Mammaṭa, Viśwanātha and Paṇḍitarāja Jagannātha.

(c) भाषाविज्ञानस्याध्ययने संस्कृतभाषायाः योगदानं विविच्यताम्। 20

Describe the contribution of Sanskrit language in linguistics studies.

3. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः समाधेयाः —

(a) वाल्मीकि-रामायणे वर्णितस्य मर्यादापुरुषोत्तमस्य रामस्य कथा किं सर्वैः (हिन्दु-जैन-बौद्धैः) समानरूपेण स्वीकृता? व्याख्यायताम्। 15

Has the story of Maryādā-Puruṣottama Rāma as described in Vālmīki *Rāmāyaṇa* been equally accepted in different religions (Hindu, Jaina and Bauddha)? Present your viewpoint.

Edubox
Your Desktop Tutor

(b) महाभारतं किमैतिहासिकं महाकाव्यम्? ऐतिहासिकमहाकाव्यपरम्परा संस्कृतसाहित्ये कीदृशी, विविच्यताम्। 10

Is *Mahābhārata* a historic Mahākāvya? Discuss how the Sanskrit literature evolved since *Mahābhārata*.

(c) "उपमा कालिदासस्य" भणितिरियं सोदाहरणं समीक्ष्यताम्। 10

"उपमा कालिदासस्य"—Examine critically this statement with examples.

(d) "गद्यं कवीनां निकषं वदन्ति" भणितिरियं किं समीचीना? के प्रमुखाः गद्यकाव्यकाराः संस्कृतसाहित्ये? प्रतिपादयत। 15

"गद्यं कवीनां निकषं वदन्ति"—Is this statement true? Who are the famous authors of Gadyakāvyas in Sanskrit literature? Describe.

4. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः समाधीयताम्—

(a) रूपकस्य लक्षणं विलिख्य कस्याप्येकस्य संस्कृत-रूपकस्य समीक्षा विधीयताम्। 15

Define Roopaka and describe any Sanskrit Roopaka of your choice.

(b) ''शब्दार्थयोः समो गुम्फः पाञ्चाली रीतिरिष्यते।
शिला-भट्टारिका-वाचि बाणोक्तिषु च सा यदि॥''

महाकविराजशेखरस्य इयमुक्तिः किं समीचीना? समीक्ष्यताम्। 15

Is the following statement of Mahākavi Rājaśekhara correct? Discuss.

''शब्दार्थयोः समो गुम्फः पाञ्चाली रीतिरिष्यते।
शिला-भट्टारिका-वाचिं बाणोक्तिषु च सा यदि॥''

(c) ''गुणाढ्यस्य **बृहत्कथा**माश्रित्य क्षेमेन्द्रेण **बृहत्कथामञ्जरी** लिखिता सोमदेवेन च **कथासरित्सागरः** विरचितः।'' एतेषां किं महत्त्वं संस्कृतकथासाहित्यशास्त्रे? 20

''Kṣemendra's *Bṛhatkathāmañjarī* and Somadeva's *Kathāsaritsāgara* are based on Guṇāḍhya's *Bṛhatkathā*.'' Describe the importance of these Kāvyas in Sanskrit Kathā (story) literature.

खण्ड—B / SECTION—B

5. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः संस्कृतभाषया *150* परिमितेषु शब्देषु समाधेयाः —

(a) 'भारतीय-स्थापत्यकला' इति विषयमाश्रित्य एकः निबन्धः संस्कृतेन लिख्यताम्। 10

(b) जैनदर्शने प्रतिपादितम् 'अनेकान्तवाद'-सिद्धान्तः वैशद्येन विवेच्यताम्। 10

(c) षोडश संस्काराणां मानव-जीवने किं महत्त्वं, विज्ञानचिन्तनपुरस्सरं प्रतिपाद्यताम्। 10

(d) ''प्राचीन-भारतीय-यन्त्रविज्ञानमाश्रित्य आधुनिकविज्ञानमाविष्कृतम्'' किमिदं कथनं समीचीनम्? स्वविचारान् संस्कृत-माध्यमेन लिखत। 10

(e) 'ऋणं कृत्वा घृतं पिबेत्' इति केषां विचारः कश्चास्य अभिप्रायः, विस्तरेण समालोच्यताम्। 10

6. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः समाधेयाः —

(a) 'ब्रह्माद्वैतवाद'स्य सिद्धिर्कथं भवति? बन्ध-मोक्षव्यवस्था व्यक्तिस्वातन्त्र्यञ्च कथं सम्भवति, प्रतिपाद्यताम्। 15

How can you establish 'ब्रह्माद्वैतवादः'? Describe how Bandha, Mokṣa and freedom of soul are possible.

(b) ''बध्यते मुच्यते च नानाश्रया प्रकृतिः''—कथनमिदं सांख्यमतानुसारं विविच्यताम्। 15

Explain the following statement according to Sāṁkhya Philosophy :

''बध्यते मुच्यते च नानाश्रया प्रकृतिः।''

(c) प्राचीन-भारते चिकित्सा-विज्ञानं कीदृशमासीत्? सप्रमाणं विवेच्यताम्। 20

What was the condition of Medical Science in ancient India? Explain with proof.

7. अधोलिखिताः सर्वे प्रश्नाः समाधीयताम्—

(a) भारतीयदर्शनेषु ईश्वरस्वरूपमाश्रित्य निबन्धमेकं विलिख्यताम्। 15

What is the concept of the God described and accepted in Indian Philosophy? Write an essay.

(b) 'न्यायदर्शने प्रमाणव्यवस्था' विशदयत। 15

Explain Epistemology in Nyāya Philosophy.

(c) चतुर्विधपुरुषार्थस्य व्यवस्था कीदृशी भारतीयसंस्कृतौ? 'काम'-पुरुषार्थस्य का आवश्यकता? तत्र तु जीवानां प्रवृत्तिः स्वत एव। 10

What are the four types of Puruṣārtha in Indian culture? Why is Kāma (sex) included as a Puruṣārtha when it is a natural behaviour of living beings?

(d) मीमांसादर्शनस्य के सिद्धान्ताः? सम्यक् समीक्ष्यताम्। 10

What are the principles of Mīmāṁsā Philosophy? Explain.

8. (a) अधोलिखित-संदर्भं सम्यगवधार्य तदधस्तात् प्रदत्तानां प्रश्नानामुत्तरं देवनागरीलिप्यां स्वेन संस्कृतेन दीयताम्। प्रत्येकमुत्तरं 3–4 पंक्तिषु भवेत्— 5×5=25

ततो जलाद् बहिरागत्य तिन्तिडीशाखात् उत्तार्य शुष्कवस्त्रे परिधाय, इतस्ततः पर्यट्यापि च कां भूमिमायातौ—इति निश्चेतुं नापारयाव:। तावदकस्माद् दृष्टं यद् उत्तरतः खुरधूलिभिः पार्श्वपरिवर्त्ति-लता-कुसुम-परागान् द्विगुणयन्तं वीरवेशः कश्चिच्छ्यामो युवा समायातीति। स च क्षणेनैवाऽऽगत्य, नौ सकलं वृत्तान्तं पृष्ट्वा, विज्ञाय च प्रावोचत्—''अवगतम्, भवतोरेव विषये दृष्टस्वप्नः शिववीरो भवन्तौ स्मरति। तत्सपद्यश्वावारुह्य आगम्यताम्, न वा भयं किमपि, व्यतीतो भवतोर्दुःखमयः समयः'' इति। ततः साश्चर्यं सपदि शिववीरं साक्षात्कृत्यावगतं यदेष एव महात्मा भटवेषेणास्मिन्निकटे भीमा-नद्यास्तटं गत आसीदिति। तत्कालमारभ्याद्यावधि तस्यैव कर-कमलच्छायायां वसावः। भगिनीवियोग-तापश्चिरादासीत्, सोऽप्यद्य निवृत्तः।

(i) वीरवेशः कः आसीत्? कीदृशश्च सः?

(ii) भीमा-नद्यास्तटं गत्वा भटवेषेण किं कथितम्?

(iii) भगिनीवियोगदुःखितौ कौ? कीदृशौ तौ?

(iv) शुष्कवस्त्रे कुत्र आस्ताम्?

(v) जलाद्बहिरागत्य अकस्मात् किं दृष्टम्?

(b) अधः प्रदत्तं सन्दर्भं सम्यगधीत्य तदधस्तात् पृष्टानां प्रश्नानामुत्तरं देवनागरीलिप्यां स्वेन संस्कृतेन दीयताम्। प्रत्येकम् उत्तरं 3–4 पंक्तिषु भवेत्— 5×5=25

यद्यपि भारतीय-संस्कृतौ सद्व्यवहारस्य सदाचरणस्य च भूरि भूरि प्रशंसा समुपलभ्यते तथापि शठतामेव सर्वोपरि साधनरूपेण मन्यमानानां कुटिलानां पराजयार्थमद्य 'आर्जवं हि कुटिलेषु न नीतिः' इति मत्वा तेषां प्रति विधीयमाना कुटिलता न नीतिविरुद्धो धर्म इति। यदि भगवता श्रीमोहिन्याः स्वरूपं न कृतं स्यात् तर्हि कथं दैत्यान् आकृष्य अमृतोत्पादनसमये सुधां संगृह्य देवरक्षा कृता स्यात्। कंसस्य पिता उग्रसेनः महात्मा आसीत् परन्तु तस्य साधुता कंसवशीकर्तुं विफला जाता। कुटिलाः जनाः कुटिलव्यवहारेण वशे आयान्ति नान्यथा। अद्य आतंकवादिनाः कुटिलव्यवहारेण भारतीय-सज्जन-जनान् घातयन्ति। अतः अद्य किं करणीयमिति विचारणीयो विषयः। विवेचनस्य अस्य नायं निष्कर्षः यत् साधुता हेया।

(i) किं साधुता सर्वथा हेतव्या?

(ii) आर्जवतायाः परित्यागः केन किमर्थं कृतः?

(iii) कस्य प्रशंसा समुपलभ्यते?

(iv) कुटिलाः जनाः कथं पराभवन्ति?

(v) अद्य आतंकवादिभिः सह कीदृशः व्यवहारः करणीयः?

★ ★ ★

Edubox
Your Desktop Tutor